

Zákon o vysokých školách – alternativa k ustanovením o studijních programech a studiu na vysoké škole

Jana Musilová

Cílem příspěvku je v první řadě podpořit názor, že při tvorbě norem v oblasti vědy a vzdělávání by pro účely diskuse mohly a měly z iniciativy akademické obce vznikat podklady tvořící alternativu pro veřejnou diskusi k materiálům jednostranně předkládaným oficiálními státními orgány, resp. jejich poradními grémii (MŠMT, RVVI, RRVV, ...). Tyto podklady zpravidla vznikají v pracovních komisích, jež jsou k tomu oficiálními orgány přímo jmenovány často s preferencí hledisek politických před odbornými, namísto ve skupinách buď navržených akademickou obcí, nebo spontánně se v jejím rámci vytvořivších. Vznik důležitých legislativních materiálů včetně zákonů má již obvyklé schéma, v němž akademická obec a její reprezentace hrají pouze pasivní úlohu připomínkových míst. Lhůty pro připomínky jsou standardně stanovovány tak, že žádnou diskusi v akademické veřejnosti k materiálu v podstatě vždy již do detailů hotovému neumožňují. Akademická obec zatím svou vlastní pasivitou tento postup podporuje.

Příspěvek je dílčí ukázkou, jak by mohl vypadat koncept jednoho z řady dalších možných podobných návrhů alternativních formulací paragrafového znění vybraných ustanovení zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách (dále také „zákon“), týkajících se studijních programů a studia na vysoké škole. Nejedná se o ucelený návrh, ale pouze o dílčí náměty. Způsob vyjádření těchto námětů, samozřejmě určených k diskusi, ve formě paragrafového znění je zvolen záměrně, s cílem nesetrvávat v dosavadním zaběhaném stylu buď pouhého připomínkování či kritiky „ministerských“ podkladů, nebo v lepším případě obecných úvah bez konkrétních výstupů.

Východiska:

- stávající znění příslušných ustanovení zákona,
- koncepce problematiky v dokumentu „Pracovní návrh věcného záměru zákona o vysokých školách“ (dále také „věcný záměr“),
- připomínky některých institucí k věcnému záměru (Legislativní komise RVŠ, Akreditační komise),
- připravovaná novela Studijního a zkušebního řádu Masarykovy univerzity (dále také „studijní řád MU“),
- zkušenosti MU s aplikací ustanovení zákona a studijního řádu MU,
- zkušenosti MU s aplikací kreditového systému ve všech typech studijních programů včetně doktorských,
- praktické zkušenosti z oblasti evidence studia a samotné výuky,
- zkušenosti z průběhu a výsledků státních závěrečných zkoušek.

Zkušenosti s aplikací současného zákona a konkrétní interpretaci jeho ustanovení pro účely studijních řádů ukazují, že současný zákon je koncepčně v podstatě vyhovující. Vyžaduje však jednak novelizaci některých ustanovení směrem ke konkretizaci, resp. zpřesnění, jednak doplnění některých ustanovení nových (například kreditový systém – viz též věcný záměr).

Reprezentativní příklad – doba studia na Masarykově univerzitě

Následující stručný rozbor situace na MU ukazuje na potřebnost upřesnění některých stávajících ustanovení zákona o studiu na vysoké škole.

Z analýz vyplývají následující průměrné hodnoty skutečné doby studia a procentuální podíly nefinan- covatelných studentů v jednotlivých typech programů na jednotlivých fakultách MU:

Průměrná doba studia v semestrech za období PS 2006 až JS 2010 včetně

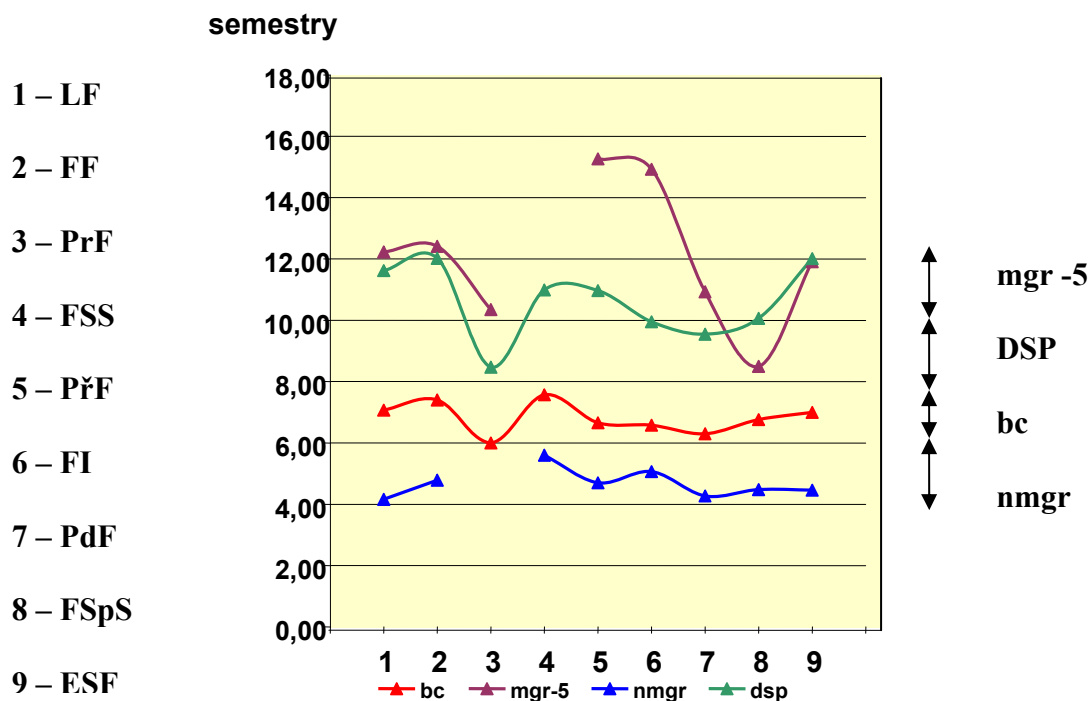
	bc	mgr-5	nmgr	dsp
LF	7,07	12,23	4,16	11,62
FF	7,40	12,41	4,79	12,02
PrF	6,00	10,35	nemá	8,47
FSS	7,57	nemá	5,60	10,99
PřF	6,66	15,27	4,70	10,97
FI	6,58	14,93	5,07	9,95
PdF	6,30	10,93	4,27	9,55
FSpS	6,76	8,50	4,48	10,06
ESF	7,00	11,91	4,46	12,01

Podíl studentů v [%] překračujících standardní dobu o více než jeden rok

2010	dsp	bc	mgr-5	nmgr
LF	23,33	6,74	2,05	1,86
FF	24,02	8,63	6,26	3,81
PrF	0,28	11,27	2,01	nemá
FSS	17,10	10,65	nemá	6,22
PřF	18,00	3,72	100,00	1,90
FI	10,40	4,77	0,00	3,13
PdF	27,06	6,32	5,60	1,21
FSpS	12,23	3,82	0,00	2,16
ESF	31,00	7,11	3,15	4,46
MU	20,41	7,21	2,91	3,37

Vysvětlivky: žlutá pole – nejvyšší hodnoty v daném typu programu, modrá pole – relevance údaje snižená malým počtem studentů daného typu programu, bc – bakalářské programy, nmgr – navazující magisterské programy, mgr-5 – pětileté magisterské programy, dsp – doktorské studijní programy

Standardní doby studia: bc – 6 semestrů, mgr-5 – 10 semestrů (na LF 12 semestrů), nmgr – 4 semestry, dsp – 8 semestrů

Závěry z analýzy průměrné doby studia:

Průměrná doba studia překračuje standardní dobu ve všech typech studia na všech fakultách. V bakalářských a magisterských programech se pohybuje u všech fakult v intervalu mezi standardní dobou a standardní dobou zvýšenou o jeden rok. Ze skutečnosti, že jde o **průměrnou dobu**, je vidět, že překračování standardní doby je **masový jev**. V doktorském studiu překračuje průměrná doba studia standardní dobu rovněž u všech fakult, u šesti z nich dokonce o více než jeden rok.

Příčiny zjištěného stavu

Zkušenosti ze studijní evidence ukazují, že hlavní příčiny překračování standardní doby spočívají

- v přílišné obecnosti některých ustanovení zákona umožňující rozvolněnost pravidel studijních a zkušebních řádů škol,
- v zákonem nijak neomezené možnosti studia v libovolném počtu souběžných studií,
- zákonem neupraveného principu kreditového hodnocení studia a principu kumulace kreditů,
- v rozvolněnosti pravidel studijního řádu a nejasnosti jejich interpretace, často vyplývající z obecnosti zákonných ustanovení,
- neujasněnosti interpretace zákonných ustanovení o státní závěrečné zkoušce, jejích součástech a jejím průběhu.

Státní závěrečné (rigorózní, doktorské) zkoušky

Zkušenosti s přímou výukou a státními závěrečnými zkouškami pak ukazují na potřebu zajistit úroveň státních závěrečných zkoušek, státních rigorózních zkoušek a státních doktorských zkoušek vhodnou úpravou zákonných ustanovení o státní závěrečné (rigorózní, doktorské) zkoušce, jejích součástech a průběhu, s posílením úlohy garance její úrovně státem.

Možná varianta návrhu ustanovení o kreditech

§ X

Kreditový systém

- (1) Plnění požadavků studia v programu (dále jen „studium“) v každém programu, resp. oboru, se eviduje prostřednictvím kreditového systému založeného na zásadách Evropského systému převodu kreditů (dále „ECTS“).
- (2) Základní jednotkou studia je předmět, jednoznačně identifikovaný kódem. Objem studijní aktivity nutné k absolvování předmětu se vyjadřuje přiděleným počtem kreditů (dále jen „kreditová hodnota“). Za předměty se nepovažují a kredity se nehodnotí součásti státní zkoušky a obhajoba závěrečné práce (viz § ... odkaz).
- (3) Kreditová hodnota každého předmětu, nebo bloku předmětů, nebo etapy studia se stanoví v souladu se zásadami ECTS a podle pravidel nezávislých na programu, resp. oboru, v jehož rámci je předmět absolvován, a nezávislých na formě studia. Kreditová hodnota předmětu se jednoznačně váže k jeho kódu, bez ohledu na to, v kterém studiu je předmět absolvován.
- (4) Započítávání kreditů do souběžných studií se řídí principem kumulace kreditů takto: Kredity za absolvovaný předmět se započítávají do všech souběžných studií pouze tehdy, je-li v nich tento předmět předmětem povinným. Nekumulují se kredity za přípravu bakalářské, resp. diplomové, resp. disertační práce.
- (5) Podmínkou absolvování studia v každém programu, nebo jeho oboru je získání kreditů za absolvování předmětů v předepsané skladbě, v celkové hodnotě představující alespoň minimální kreditovou hodnotu studia. Minimální kreditová hodnota je třicetinásobkem standardní doby studia v programu vyjádřené v semestrech a je shodná pro všechny formy studia tohoto programu.

- (6) Pro posouzení, zda bylo dosaženo minimální kreditové hodnoty daného studia, se započítávají kredity
- získané za předměty absolvované v daném studiu,
  - uznané pro dané studium z ukončených, nebo souběžných studií,
  - uznané pro dané studium za předměty absolvované v rámci celoživotního vzdělávání.

Komentář: Cílem ustanovení je dosáhnout univerzálně hodnocení postupu studia v souladu se zásadami ECTS, a to včetně studia doktorského. Používání kreditového systému je již na vysokých školách v ČR běžné, s výjimkou doktorského studia, kde má MU prioritu od r. 2006. Ustanovení aplikuje princip kumulace kreditů obsahově logickým způsobem (je-li předmět deklarován jako povinný, tj. obsahově nepominutelný, pro více programů, není třeba, aby jej student při souběžném studiu absolvoval vícekrát). Na druhé straně neumožňuje díkce ustanovení principu kumulace kreditů nadužívat k obsahově nepodloženému dosahování minimální kreditové hodnoty v souběžných studiích. Věcný záměr rovněž počítá s uzákoněním hodnocení studia kredity (viz jeho článek 48).

Možná varianta návrhu ustanovení o studijních programech – doplnění

§ Y

Studium v programech

- Průběh studia každého studenta je zaznamenáván v elektronické studijní evidenci. Pro účely této evidence se studiem rozumí
  - studium studenta v programu včetně evidenčního zařazení do oboru,
  - studium studenta v programu včetně evidenčního zařazení v oborech víceoborového studia. Evidence každého takového studia studenta je vedena samostatně. Je-li student zapsán současně ve více studiích, jedná se o souběžná studia.
- Student má právo studovat ve studijních programech, do kterých byl přijat, nejvýše ve dvou souběžných studiích podle odst. 1. Podmínky studia v souběžných studiích na dané vysoké škole stanoví studijní řád.

Komentář: Ustanovení definuje pojem souběžná studia a oproti stávajícímu znění § 62 odst. 1 písm. a) zákona omezuje jejich počet na nejvýše dvě. Formulace stávajícího ustanovení §62 odst. 1 písm. a) zákona je natolik obecná, že umožňuje zcela nejednotnou a velmi benevolentní interpretaci nejen na jednotlivých vysokých školách, ale i na fakultách jedné školy. Studium ve více studijních programech (resp. „studiích“), jejich zanechávání, přerušování, ... snižuje ve výsledku kvalitu vzdělání (jsou udělovány dva diplomy za studia, z nichž jedno vzniká z druhého připojením dalšího blízkého oboru, benevolentně uplatňovaný princip kumulace kreditů umožňuje úspěšně ukončit další souběžné studium s minimem kreditů „navíc“, snahy o uznání téže závěrečné práce do více souběžných studií, atd.)

§ 45

Bakalářský studijní program

- Studium se řádně ukončuje státní závěrečnou zkouškou a obhajobou bakalářské práce.

Komentář: Návrh zavádí závěrečnou práci jako povinnou. Bakalářské studium vede k ucelenému plnohodnotnému vysokoškolskému vzdělání, jehož součástí by měla být dovednost spočívající v samostatném tvůrčím přístupu k řešení dílčího oborově specifického problému komplexnějšího charakteru. Návrh dále definuje obhajobu bakalářské práce jako samostatnou součást závěru studia formálně oddělenou od státní závěrečné zkoušky (shodná úprava se současnou úpravou v doktorském studiu, viz též komentář k ustanovením o státních zkouškách).

§ 46

Magisterský studijní program

- (3) Studium v magisterském programu s výjimkou programu v oblasti lékařství, veterinárního lékařství a hygieny se řádně ukončuje státní závěrečnou zkouškou a obhajobou diplomové práce. V oblasti lékařství a veterinárního lékařství a hygieny se studium řádně ukončuje státní rigorózní zkouškou.

Komentář: Návrh definuje obhajobu diplomové práce jako samostatnou součást závěru studia formálně oddělenou od státní závěrečné zkoušky (shodná úprava se současnou úpravou v doktorském studiu, viz též komentář k ustanovením o státních zkouškách).

- (5) Absolventi magisterských studijních programů mohou vykonat ve stejném nebo příbuzném oboru státní rigorózní zkoušku a obhájit rigorózní práci.

Komentář: Oproti dosavadní úpravě neomezuje návrh možnost vykonání státní rigorózní zkoušky výhradně na absolventy magisterských programů, kteří získali titul „magistr“. Dosavadní úprava nedovolovala skládat rigorózní zkoušku absolventům magisterských programů s titulem Ing., MUDr. nebo MVDr.

§ 47

Doktorský studijní program

- (7) K uskutečňování doktorských studijních programů jsou na základě akreditace oprávněny vysoké školy a veřejné výzkumné instituce, a to buď samostatně, nebo ve spolupráci. Podmínky spolupráce upraví dohoda spolupracujících institucí. V případě spolupráce je akademický titul Ph.D. společně udíleným titulem, přičemž je tato skutečnost uvedena v diplomu.

Komentář: Cílem ustanovení je zejména umožnit samostatné uskutečňování doktorských studií programů a udílení titulu Ph.D. ústavy Akademie věd ČR. Znamená legalizaci faktického stavu řady případů, kdy se vzdělávání studenta a vedení jeho disertační práce realizuje na některém ústavu AV ČR, titul však je udílen vysokou školou, na níž je student evidován často pouze formálně. Lze pravděpodobně očekávat, že konkrétní znění příslušných ustanovení včetně podrobnější specifikace podmínek navrhne pracovní skupina Akademie věd ČR.

Možná varianta návrhu ustanovení o státních závěrečných (rigorózních, doktorských) zkouškách

§ 53

Státní zkoušky

- (1) Studium v bakalářském programu se řádně ukončuje státní závěrečnou zkouškou (dále také státní zkouška) a obhajobou bakalářské práce (dále také závěrečná práce).
- (2) Studium v magisterském programu s výjimkou programu v oblasti lékařství a veterinárního lékařství a hygieny se řádně ukončuje státní závěrečnou zkouškou (dále také státní zkouška) a obhajobou diplomové práce (dále také závěrečná práce). Studium v magisterském programu v oblasti lékařství a veterinárního lékařství a hygieny se řádně ukončuje státní rigorózní zkouškou (dále také státní zkouška).
- (3) Studium v doktorském programu se řádně ukončuje státní doktorskou zkouškou (dále také státní zkouška) a obhajobou disertační práce (dále také závěrečná práce).
- (4) Student může přistoupit k obhajobě závěrečné práce, jen jestliže splnil požadavky ucelené části studia definované obsahem programu, nebo oboru, a dosáhl alespoň dvou třetin kreditové hodnoty daného studia.

- (5) Přípravu jedné závěrečné práce a její obhajobu nelze započítat ani uznat do více souběžných studií.
- (6) Státní zkouška může sestávat z více oddělených součástí. Není-li státní zkouška složena z více součástí, může k ní student přistoupit, jen jestliže dosáhl minimální kreditové hodnoty daného studia. Člení-li se státní zkouška na součásti, může student přistoupit k těm jejím součástem, pro něž splnil požadavky ucelené části studia definované obsahem programu, nebo oboru, jen jestliže dosáhl alespoň dvou třetin minimální kreditové hodnoty studia. K poslední součásti státní zkoušky může student přistoupit, jen splnil-li obsahové požadavky studia a dosáhl jeho minimální kreditové hodnoty.
- (7) Jsou-li v případě souběžných studií některé součásti státní zkoušky společné, popřípadě zastupitelné, přičemž je tato skutečnost výslovně uvedena v obsahu programů, může student, který splnil podmínky k podání přihlášky ke státní zkoušce v obou těchto souběžných studiích, absolvovat zkoušku z takto definovaných součástí pouze jednou.
- (8) Z předchozího nebo souběžného studia nelze uznat žádnou ze součástí státní zkoušky.
- (9) Na základě hodnocení diplomové práce nejméně dvěma oponenty, z nichž jeden není zaměstnancem příslušné vysoké školy, resp. výzkumné instituce, může student požádat o současně posuzování práce jako práce rigorózní, je-li tato možnost v oponentních posudcích explicitně uvedena. Současně může požádat, aby jeho státní zkouška byla současně posuzována jako rigorózní.

Komentář: Dosavadní ustanovení zákona (§ 45, § 46, §47, §53) definuje státní zkoušku v singuláru, v případě bakalářských a magisterských programů pak stanoví obhajobu závěrečné práce jako její součást. To logicky neumožňuje studentovi přistoupit ke státní zkoušce, dokud nejsou podmínky studia zcela splněny (minimální kreditová hodnota, obsahové požadavky). Návrh stanoví obhajobu závěrečné práce, obdobně jako je tomu v současnosti pro doktorské studium, jako jednu ze dvou oddělených podmínek ukončení studia. Dále je navrhována možnost přístupu studenta k těm součástem státní zkoušky, pro něž splnil ucelené obsahové požadavky a dosáhl dostatečného počtu kreditů (obdobě někdejší „první a druhé státnice“). Toto ustanovení je žádoucí zejména pro dvouoborová a víceoborová studia, kde každý obor tvoří ucelenou součást studia. Dále návrh stanoví neuznávání státních zkoušek a obhajoby závěrečné práce v souběžných studiích (v případě závěrečné práce nepřipouští použití jedné a téže práce pro různá studia, u státních zkoušek připouští za specifikovaných podmínek vykonání zkoušky ze součástí společné souběžným studiím pouze jednou). Návrh dále umožňuje kvalifikovat kvalitní diplomové práce jako rigorózní a umožnit složení státní zkoušky současně na úrovni zkoušky rigorózní. Tato možnost není nároková.

§ 53a

Komise pro státní zkoušky

- (1) Státní zkouška a obhajoba závěrečné práce se koná před komisí pro státní závěrečnou, resp. státní rigorózní, resp. státní doktorskou zkoušku (dále také „komise“). Průběh státní zkoušky a obhajoby a vyhlášení jejich výsledků jsou veřejné.
- (2) Členy komise mohou být pouze profesori, docenti a odborníci schválení příslušnou vědeckou radou. Komise jsou nejméně tříčlenné. V případě státní zkoušky a obhajoby závěrečné práce v bakalářském programu alespoň jeden člen komise není zaměstnancem příslušné vysoké školy. V případě státní zkoušky a obhajoby závěrečné práce v magisterském programu alespoň dva členové komise nejsou zaměstnanci příslušné vysoké školy. V případě státní doktorské zkoušky a obhajoby závěrečné práce v doktorském programu je nejméně polovina členů komise složena z odborníků, kteří nejsou zaměstnanci příslušné vysoké školy, resp. výzkumné instituce.
- (3) **„Přísnější“ varianta:** V případě státní zkoušky a obhajoby závěrečné práce v magisterských a doktorských jmenuje nejméně jednoho dalšího člena komise ministerstvo, a to na návrh Akreditační komise nebo z vlastního rozhodnutí. V případě státní zkoušky a obhajoby závěrečné práce

v bakalářských programech je ministerstvo k jmenování dalšího člena komise rovněž oprávněno.

„Mírnější“ varianta: Ministerstvo může jmenovat další členy komisí z řad odborníků (stávající znění § 53 odst. 3 zákona).

Komentář: Kvalita vysokoškolského studia, zejména podporovaného z veřejných prostředků, by měla být garantována státem. Název „státní“ zkouška se však stává po věcné stránce jen součástí tradičního slovního spojení, neboť ministerstvo na své právo jmenovat členy komisí pro státní zkoušky podle § 53 odst. 3 zákona dávno rezignovalo. Úroveň státních zkoušek je tak poznamenána tím, že si každá škola „kontroluje“ výsledky své práce pouze sama, bez vstupu zvenčí. Návrh proto zavádí v „přísnější“ variantě povinnost státní kontroly (ve variantě „mírnější“ zůstává v souladu se stávajícím ustanovením zákona u možnosti). Představuje tak zpřísnění oproti stávající zákonné úpravě, na rozdíl od věcného záměru, který od pojmu „státní zkouška“ implicitně zcela odstupuje – viz odstavec 46 věcného záměru: *„Vysokoškolská kvalifikace odpovídající danému cyklu vysoko-školského vzdělávání se bude nabývat splněním podmínek vyplývajících z vnitřního předpisu vysoké školy a studijního programu (nebo rigorózní zkoušky) schváleného a uskutečňovaného vysokou školou v rámci oblasti vzdělávání; zákon stanoví povinnost vysoké školy oznamovat schválené studijní programy a jejich změny ministerstvu, které je eviduje v registru vysokých škol (bod 72). ...“* Při množství vysokých škol může být problémem personální a technická stránka realizace návrhu, avšak na veřejnou kontrolu kvality studia nelze rezignovat, bez ohledu na představitelné, avšak neoprávněné námitky, že vstup ministerstva, resp. akreditační komise je omezováním autonomie vysokých škol.